

Pascal Gielen

Na de bezuiniging in het professionele kunstencircuit staat nu ook het kunstonderwijs onder druk. Dat is een regelrechte bedreiging voor het onderzoek dat plaatsvindt aan de hogescholen.

De lectoraten in het hbo bestaan nog maar tien jaar en hebben de opdracht om dit onderzoek te leiden. Hoe wordt dit ingevuld, hoe verhoudt het zich tot het wetenschappelijke onderwijs en de beroepspraktijk en hoe ziet het kunstonderwijs van de toekomst er idealiter uit?

Marijke Hoogenboom

‘Het lectoraat is een

TM sprak met Nirav Christophe, Marijke Hoogenboom en Pascal Gielen, lectoren aan respectievelijk de HKU in Utrecht, de AHK in Amsterdam en de Fontys Hogeschool voor de Kunsten in Tilburg.

Door Moos van den Broek
Grafisch ontwerp KochxBos Studio

Nirav Christophe

Nirav Christophe leidt het lectoraat Theatrale Maakprocessen aan de Hogeschool voor de Kunsten in Utrecht (HKU). Marijke Hoogenboom is lector Kunstpraktijk en artistieke ontwikkeling aan de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten (AHK). Beiden zijn aangesteld via de regeling van de Stichting Kennis Ontwikkeling (SKO, zie kader). Pascal Gielen leidt het lectoraat Kunstpraktijk in Samenleving aan de Fontys Hogeschool voor de Kunsten in Tilburg. Behalve lector is hij directeur van het expertisecentrum Arts in Society aan de Rijksuniversiteit Groningen.

Pascal Gielen: ‘Mijn lectoraat is faculteit-overstijgend. Ik ben van huis uit socioloog, ik heb een andere invalshoek. Ik probeer vooral maatschappijtheorie in te brengen in de kunstpraktijken. Fontys is heel enthousiast begonnen met lectoraten en zelfs met PHD’s. Ik had in korte tijd een budget voor vier PHD’s, maar na vier jaar werd dit opnieuw bekeken. Men kon de mensen en dus ook de kennis niet vasthouden. Ik ben er anders over gaan denken en het doel is nu per academie *associates* aan te stellen. Dat hebben we nu gedaan met de dans in de persoon van Guy Cools, die meeloopt met het

net even buiten te mogen staan.’

Christophe: ‘Je bent een aanjager. Je initieert projecten, maar soms ben je ook de ideoloog. Ik kijk graag naar de rol die het lectoraat ook heeft voor de praktijk. Er zijn vaak vragen uit de praktijk waarbij wij als lectoraat direct kunnen assisteren. Kunstenaars werken met een mix van theater, media en interactie, maar weten te weinig van de techniek en hebben geen middelen. Daarom hebben we nu bijvoorbeeld een Media and Performance Laboratory ontwikkeld, waar studenten, docenten en theatermakers van buiten door ons worden begeleid in hun praktijkonderzoek.’

Gielen: ‘Ik word letterlijk betrokken in visieontwikkeling. Ik ben aanwezig bij het MT. Voor mij is het een ideologische positie. Zeker na wat er gebeurd is in Nederland word je gedwongen om politiek te

handelen. Het maken van boeken is voor mij het belangrijkste. Daarmee organiseer ik de reflectie. Via een boek rond Anne Teresa De Keersmaeker, een choreograaf naar wie veel studenten opkijken, leren de studenten de praktijk kennen van een danskunstenaar die met meer bezig is dan alleen het hoog leggen van het been. Bij de dans is men heel erg naar binnen gericht, Guy Cools en ik proberen dat open te breken.’

In veel landen is de kunstvakopleiding onderdeel van het wetenschappelijk onderwijs, in Nederland niet. Welke voor- en nadelen heeft dat?

Hoogenboom: ‘Ik ben een groot voorstander van het binaire systeem en denk dat universiteiten en hogescholen elkaar op een goede manier uitdagen. Ze opereren binnen verschillende kaders, dat moet je gebruiken.’

Gielen: ‘Het slechtste wat je kunt doen is een universitair of een academisch systeem overplaatsen naar de hogeschool. Het is een andere praktijk. Maar als ik eerlijk ben, vind ik wat ik doe op Fontys veel interessanter dan mijn werk aan de universiteit. Je hebt

motor voor innovatie’

Hoe ziet het lectoraat aan jullie opleidingen eruit?

Marijke Hoogenboom: ‘De Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten koos aanvankelijk bewust voor faculteitoverstijgende lectoraten en richtte drie domeinen op: theorie, kunsteducatie en praktijk. Maar de faculteiten wilden uiteindelijk ook een eigen onderzoeksagenda kunnen ontwikkelen, in samenhang met actuele vraagstukken uit het werkveld. Met als gevolg dat de AHK nu twee overstijgende lectoraten heeft en een aantal facultatieve. Het voordeel is dat wij nu over een grote diversiteit aan formaten beschikken. Er is geen blauwdruk, we maken lectoraten op maat.’

Nirav Christophe: ‘De tien lectoraten aan de HKU kennen ook een grote verscheidenheid in focus, omvang en aanpak. Mijn lectoraat heeft een intensieve relatie met het onderwijs van de faculteit theater. De activiteiten, de gasten en de publicaties moeten bruikbaar zijn voor de jonge kunstenaars. Ik heb een continue dialoog met de opleiding, bijvoorbeeld over de opbouw van een nieuwe master.’

organisatorische proces om inhoudelijk te sturen.’

Hoe omschrijf je jouw functie bij voorkeur?

Hoogenboom: ‘De lectoraten zijn ingevoerd om aansluiting te vinden bij het theoretische discours en bij de nieuwe artistieke ontwikkelingen in de praktijk. Het lectoraat is een enorme motor voor de innovatie van de opleidingen. Ik zie mijzelf als artistiek producent. Samen met docenten en externen ontwikkel ik programma’s die een aanvulling zijn op het onderwijs. Ze schuiven niet perse de curricula in, maar stimuleren zowel de studenten als de docenten om het onderwijs te actualiseren. Ik probeer de hogeschool en de faculteit ontvankelijk te maken voor nieuwe ontwikkelingen. Ik ben niet alleen met zuiver onderzoek bezig, maar organiseer ook *artists in residence* en lezingen, en ik breng groepen mensen bij elkaar rond een bindend thema. Als lector heb je een lange adem nodig. Ik lever een concrete bijdrage aan het onderwijs, zoals het omzetten van Dasarts naar een masteropleiding, en vind het een privilege om er

veel meer vrijheid om speculatief onderzoek te doen. Je speelt korter op de bal, kunt actuele boeken maken en bent onderdeel van een internationaal debat. De universiteiten zijn onderwijsmachines geworden. Er is tijd om onderzoek te doen, maar er zijn geen middelen. Om die te vinden, moet je enorm veel netwerken. Je bent niet meer met je *core business* bezig maar bent een bedrijf aan het managen. Op de hogeschool kan ik het essayistisch aanpakken. Je mag opiniëren. Niet alles hoeft wetenschappelijk bewezen te worden en je kunt vooruitdenken.’

Hoogenboom: ‘Mijn opdracht was de onderzoekspraktijken van kunstenaars een plek te geven in de school. Het project Inside Movement Knowledge is een samenwerking met het ICK van Emilio Greco | PC, het Nederlands Instituut voor Mediakunst, de universiteit Utrecht en een aantal internationale partners rond het thema digitale archivering en notatie in de dans. We hebben niet alleen goed kunnen samenwerken, er is ook een aantal vervolprojecten uit voortgekomen. Zo maakt Maaike Bleeker van de Universiteit Utrecht nu een fantastisch boek, *EMBODYING THE ARCHIVE*. Ik verwacht dat we dat zowel in het theoretische discours kunnen gebruiken als in het veld.’

Welke rol speelt het lectoraat in de interdisciplinaire ontwikkelingen?

Gielen: ‘Dat woord interdisciplinair is een stopwoord. In Fontys zit alles bij elkaar, het is net een fabriek en omdat men zo dicht op elkaar zit, moet er met elkaar worden gewerkt. Er is een aantal transversale projecten gestart, van waaruit met verschillende teams aan een bepaalde problematiek wordt gewerkt. Het interventieteam bijvoorbeeld doet elke maand een interventie in de stad in de publieke ruimte of in de media. Ik maak een bibliotheek voor hen over Fluxus, de Situationisten et cetera. En elke maand is er een lezing van iemand uit het veld, zoals bijvoorbeeld Benjamin Verdonck. De directie wilde na de aankondiging van de bezuinigingen in het cultuurbeleid veel “publieker” aanwezig zijn.’

Christophe: ‘Het onderzoek van interdisciplinaire en inter-mediale maakprocessen is een focus van ons lectoraat. Wij hebben veel onderzoeksprojecten achter de rug, waarin we bijvoorbeeld makers koppelden aan critici en

marketeers. Het was een manier om bijvoorbeeld ook de critici op te leiden in het schrijven over hybride projecten. Als we René Pollesch uitnodigen om in zeventien dagen een voorstelling te maken met studenten van de vijf opleidingen, dan is dat een impuls voor een nieuwe manier van samenwerken en theater maken. We gebruiken dit soort projecten ook om antwoorden te vinden op vragen. Bijvoorbeeld: hoe worden in deze vermenging van disciplines beslissingen genomen? Of hoe begeleid en toets je studenten met betrekking tot hun eigen discipline?’

De lectoraten publiceren veel. Mijn inziens worden de boeken en publicaties buiten de opleiding maar mondjesmaat gelezen.

Hoogenboom: ‘Voor mij is de cruciale vraag: hoe verzamel je kennis en hoe geef je de kennis door? Soms heeft dit de vorm van een boek, soms is het een installatie, een workshop, website of nieuw netwerk. Boeken zijn gebaat bij een goede uitgever en die heeft Pascal georganiseerd.’

Gielen: ‘Mijn boeken worden wereldwijd gelezen. Recensies komen van overal in de wereld, alleen in Nederlandse boekwinkels liggen ze niet. Ik heb het gevoel dat er in Nederland een aversie is ten aanzien van theorie.’

Christophe: ‘Kennisonwikkeling, het doorgeven van kennis, opgedane ervaring voor anderen beschikbaar maken - daar gaat het om. Ik heb een tijd lang gedacht dat het maken van een boekje de oplossing was, maar dat is één van de oplossingen. Ik merk dat er een enorme uitdaging ligt in de retorica van de reflectie: hoe kun je ervaring en *embodied knowledge* doorgeven?’

Hoogenboom: ‘Nu er zoveel plekken en gezelschappen verdwijnen, dreigen we ook veel ervaring en expertise van mensen te verliezen. Voor mij is dat het aanknopingspunt om met elkaar te kijken hoe wij juist in deze grimmige tijden kunnen bijdragen die unieke kennis te bundelen en zichtbaar te maken. Ik denk ook aan de kennis die in de productiehuisen is opgebouwd rond talentontwikkeling en het produceren voor de vlakke vloer.’

Wat kan het lectoraat betekenen voor het hiaat dat is ontstaan met het wegvallen van de productiehuisen?

Christophe: ‘Ik beschouw het als de taak

van de kunstvakopleidingen om het wegvallen van de werkplaatsen op te vangen. Dat was voor ons ook een reden om het Media and Performance Laboratory te starten.’

Hoogenboom: ‘Je moet de lectoraten niet overschatten. Ze zijn heel verschillend georganiseerd. Beleidskeuzes aan de hogescholen zijn niet altijd transparant. De meeste lectoren zijn parttimers, idealiter hebben ze een kennissenkring van onderzoekers. Meestal zijn er niet genoeg middelen om grootscheeps onderzoek te doen. Bovendien zijn er in Nederland opvallend weinig lectoraten in de podiumkunsten. Nirav is er een en dan is er Jiri Kylián aan Codarts in Rotterdam en Guy Cools, die co-lector is in Tilburg. De productiehuisen hebben veel mogelijkheden geboden voor onderzoek, waardoor er minder noodzaak was de lectoraten daarvoor in te zetten. De Raad voor Cultuur heeft in zijn laatste nota ‘Noodgedwongen keuzen’ al een voorstel gedaan om talentontwikkeling in de vorm van duale masters te organiseren. Volgens mij kan dit het gebrek aan productiehuisen niet vervangen en moet men zich niet zo simplistisch rijk rekenen. Ik hoop dat er een verbeelding op gang komt waarin complexere structuren mogelijk zijn, zoals bij het Hochschulübergreifendes Zentrum Tanz in Berlijn of de Hessische Theateracademie van Heiner Goebbels. Dat zijn nieuwe, sectoroverstijgende samenwerkingsverbanden waarin bachelor- en masteropleidingen en podia met elkaar optrekken.’

Er is een sectorplan geschreven dat is overgenomen door Halbe Zijlstra. Toch zijn er voor de verkiezingen door de partijen grote bezuinigingen aangekondigd. Wat is concreet de bedreiging voor jullie lectoraten en het kunstonderwijs?

Hoogenboom: ‘In het sectorplan staan toezeggingen om met name voor de beeldende kunst, muziek en theater minder studenten aan te nemen. Het idee is om dit geld in te zetten voor meer masteronderwijs, vooropleidingen en onderzoek. Of het rekensommetje uiteindelijk gaat werken vraag ik mij af.’

Christophe: ‘Het bacheloronderwijs moet kleiner worden, het masteronderwijs groter. Dat is bijna niet te realiseren. De ontwikkeling van masters, die vaak het onderzoek

incorporeren, staat onder druk. Het is nu al ingewikkeld om ze te bekostigen.’

Gielen: ‘Er ligt een enorme nadruk op de *creative industry*, ook binnen het onderzoek. Daarbinnen mag je niet reflectief zijn en ligt vooral een accent op het technologisch onderzoek. Dat is waardevol natuurlijk, maar wat de kunsten nodig hebben is een reflectieve, filosofische agenda.’

Hoogenboom: ‘De *creative industry* is één ding, het andere accent ligt op de arbeidsmarkt. Dat komt behalve uit de sector zelf ook voort uit het cultuurbeleid. Van het kunstonderwijs wordt verwacht dat het een leverancier is voor de bestaande markt in de podiumkunsten. Leiden we niet te veel mensen op? Is er niet te veel aanbod? Dit soort discussies zijn gaande. Het ergste wat er kan gebeuren is dat de sector zelf verwacht dat het onderwijs samenvalt met het einde van de keten, in plaats van dat het zich sterk maakt voor het feit dat het aan het begin van de keten staat.’

Hoe zouden jullie het onderwijs inrichten als jullie het voor het zeggen hadden?

Gielen: ‘Ik denk dat je veel meer groepen mensen rond een bepaald probleem, maatschappelijk of artistiek, bij elkaar moet brengen met specialisten uit de wetenschap en uit de praktijk. Wij kiezen bijvoorbeeld voor het onderwerp interventie. Je kunt rond dit onderwerp politici, journalisten, economen en studenten samenbrengen in het debat.’

Christophe: ‘Ik ben erg voor dat soort formules, maar als je transdisciplinair werkt en mensen uit verschillende hoeken bij elkaar zet, moet je ook kunnen benoemen wat voor *skills* er worden ontwikkeld, hoe je de mensen begeleidt en toetst en wat het betekent in een curriculum.’

Gielen: ‘Wij hebben vragen rond de subjectiviteit van een toetsing en vinden dat er veel meer aandacht moet zijn voor de opbouw van een portfolio. Het competentiesysteem is achterhaald. Theorie en praktijk zijn in de opbouw van een portfolio beide belangrijk. Een student moet theoretisch kunnen duiden waar hij mee bezig is en voortdurend bezig zijn met conceptualisering, zodat hij een dieper geloofwaardig verhaal kan houden.’

Hoogenboom: ‘Wat ik in het onderwijs ook

graag zie is meer actualiteit en flexibiliteit. Het onderwijs is georganiseerd rond individuele studenten, er is te weinig ruimte voor activiteiten die het belang van de individuele student overstijgen. Activiteiten met relevantie gaan dwars door opleidingen. Je moet als school het lef hebben om diversiteit te creëren en naast het curriculum een straatje aanleggen dat door andere mensen wordt bewoond. Aan de Theaterschool gaan we nu domeinen maken waarin een uitspraak wordt gedaan voor meer mogelijkheden van samenwerking. We zullen de makersopleidingen koppelen, de uitvoerende opleidingen, de docenten en het creatieve team – regie, techniek, scenografie en productie. Daarnaast creëren we een schijf waarin we de school als ontmoetingsruimte inrichten. Er zijn vraagstukken en trajecten waarin we iets delen met heel andere opleidingen en waarbij we iemand van buitenaf zullen betrekken. Die ambitie moet vooral niet vastzitten aan een discipline, domein of persoon.’

Gielen: ‘Er is in het onderwijs een toenemende psychologisering van de pedagogie, de leerling is centraal komen te staan. En ik denk dat we terug moeten naar het onderwerp: de dans of de kunst waarover het moet gaan. Het gaat dwars tegen de huidige onderwijsstructuur in.’

Christophe: ‘Die gepsychologiseerde pedagogie spiegelt de mythe van een oud-romantisch kunstenaarschap. De pedagogie is niet meegegaan in de “dood van de auteur”, noch in de ontwikkeling van een hybride toegepast kunstenaarschap, waar vaak sprake is van co-creatie. Begeleiding en toetsing moeten gebaseerd zijn op het werk, niet op de persoon. In de samenwerking van de vijf opleidingen hebben wij in het derde jaar zes maanden gereserveerd voor projecten die overstijgend zijn, vaak met een opdrachtgever van buiten. Hoe werken mensen met elkaar? Wat betekent co-creatie? Wat betekenen de ideeën over kunstenaarschap voor de manier waarop je met elkaar werkt? Het onderwijs zou zich moeten baseren op het concept van meerstemmigheid. Je kunt niet meer spreken over de stem of de eigenheid van de kunstenaar, die heeft verschillende stemmen en talloze rollen in het hybride maakproces.’

Sinds het bachelor/master-systeem in Nederland is ingevoerd, worden de hbo-opleidingen geacht net als de universiteiten te investeren in onderzoek. De Stichting Kennisonwikkeling (SKO) implementeerde daartoe lectoraten voor het hbo. Ook de kunstvakopleidingen konden plannen indienen en dat deden ze; elke school ontwikkelde zijn eigen programma's en profiel. Na een positieve evaluatie van de lectoraten trok de SKO zich terug en kregen de hogescholen standaard geormerkte onderzoeksbudgetten toegekend, waarvan de hoogte wordt bepaald door het aantal bachelor- en masterstudenten. Waren de plannen die bij het SKO werden ingediend aanvankelijk nog faculteitoverstijgend, inmiddels zijn er zowel overstijgende als per faculteit georganiseerde lectoraten.

Een extra geldstroom voor lectoren is onder andere beschikbaar via het RAAKprogramma waarmee het ministerie van OCW, via de Stichting Innovatie Alliantie (SIA), onderzoeks- en innovatieprojecten stimuleert. Concrete vraagstukken uit de beroepspraktijk en de samenwerking met bedrijven of publieke instellingen zijn daarbij een voorwaarde. SIA eist dat een hybride groep professionals zich aan een innovatieproject verbindt, om zo nieuwe kennis te laten circuleren en in verschillende sectoren toe te passen.